

Opetusministeriölle

Asia: **Lausunto kehittämissuunnitelmaehdotuksesta Koulutus ja tutkimus vuosina 1999 - 2004**

Suomen yliopistokirjastojen neuvosto esittää yliopistokirjastojen näkökulmasta seuraavat huomautukset ehdotukseen.

Ehdotuksessa käsitellään kirjastoja yhdessä kohdassa (sivu 19). On ilahduttavaa, että tutkimuksen ja opetuksen tukipalveluihin on tarkoitus suunnata riittävästi resursseja. Toivottavaa on, että tämä tavoite myös toteutettaisiin. Niin ikään olisi välttämätöntä, että suunnitelmassa määriteltäisiin nykyistä selkeämmin kehittämisen tavoitteet.

Korkeakoulujen tietoverkko- ja kirjastopalvelujen infrastruktuurin rakentaminen hoidetaan ehdotuksen mukaan valtakunnallisesti keskitetyllä rahoituksella. Asiyhteys viittaa siihen, että infrastruktuurilla tarkoitetaan atk-ratkaisuja. Suunnitelmaa muokattaessa olisi tekstiä syytä tarkistaa, jotta suunnitelma ei tukisi näin kapea-alaista määrittelyä. Infrastruktuurilla tulisi ymmärtää myös pysyvään käyttöön tarkoitettuja tutkimuksen tietoaaineistoja, olkoot ne sitten elektronisessa tai painetussa muodossa. Lisäksi infrastruktuuriin kuuluvat keskeisesti myös sellaiset toiminnalliset yksiköt kuin kansalliskirjasto ja Varastokirjasto. Yhteisen kirjastojärjestelmän uudistaminen mainitaan tekstissä erikseen siitäkin huolimatta, että se soveltuu tähän yhteyteen kovin huonosti. Opetusministeriön tarkoituksena oli kylläkin rahoittaa uuden atk-järjestelmän hankinta keskitetysti, mitä myös yliopistot ja Rehtorien neuvosto olivat esittäneet, mutta jostakin syystä ministeriö ei asiaa hoitanut, vaan kirjastojärjestelmä jäi yliopistojen rahoitettavaksi.

Kirjastojen kannalta olisi infrastruktuurin rakentamisen lisäksi yhtä tärkeää kehittää myös infrastruktuurin pysyvää keskitettyä rahoitusta. Yliopistokirjastojen neuvosto haluaa nostaa esille seuraavat ilmeiset tarpeet:

1. Opetusministeriö on käynnistänyt Kansallisen elektronisen kirjaston ohjelman, joka on osoittautunut erittäin menestykselliseksi. Kirjastot pitävät sen vakinaistamista välttämättömänä. Yliopistokirjastojen neuvosto haluaa tähdentää, että vakinaistamisessa on kaksi yhtä tärkeää osa-aluetta: ohjelman hoitamiseen tarvittavat voimavarat (henkilöstö jne.) sekä varsinaiseen aineiston hankintaan ja aineiston käytön kehittämiseen tarvittavat määrärahat.
2. Vaikka kehittämisen tavoitteeksi ei asetettaisikaan aiemman keskuskirjastojärjestelmän herättämistä henkiin, opetusministeriön tulisi käynnistää sellaiset toimet, joiden avulla voidaan varmistaa myös riittävien painetun kirjallisuuden kokoelmien kartuttaminen. Yliopistojen perusrahoituksen

- supistaminen on leikannut pahimmin nimenomaan kirjallisuuden hankinnan määrärahoja, eikä syntyneitä aukkoja kyetä paikkaamaan ilman keskitettyjä erillisjärjestelyjä. Kokoelmien käytön helpottamiseksi olisi säädöksiä ja kirjastojen rahoitusta lisäksi tarkistettava niin, että kaukolainausta voitaisiin tehdä maksuttomaksi yliopistojen välillä.
3. Jos kirjastot kustannussäästösyistä päätyvät uuden atk-järjestelmän hankinnan yhteydessä keskittämään tarvittavat palvelimet yhteen paikkaan, olisi tarkoituksenmukaisinta maksaa palvelimista aiheutuvat vuotuiset kustannukset keskitetysti opetusministeriöön tarkoitukseen myöntämällä määrärahalla. Tämä tekisi hallinnon yksinkertaisemmaksi ja tukisi samalla myös taloudellisesti kirjastojen toimintaa.

Jotta resurssien riittävyys olisi arvioitavissa edes jollakin tarkkuudella, kirjastopalvelujen tavoitteet olisi määriteltävä ainakin periaatteellisella tasolla. Yksi keskeisiä informaatiopoliittisia kysymyksiä on se, millaisena opetusministeriö näkee vastuunsa siitä, että tarvittava tieteellinen informaatio ja tieteellisen tutkimuksen tarvitsema muu tietoaineisto on esteettömästi saatavilla muidenkin tiedontarvitsijoiden kuin yliopistojen tarpeisiin. Hallituksen aikaisemmin omaksuman periaatekannan mukaan Suomeen ei luoda muuta informaatiopalveluiden perusjärjestelmää kuin se, minkä yliopistojen ylläpitämät kirjastot muodostavat. Sen jälkeen kun yliopistoissa siirryttiin kehysbudjettiin ja tulohajaukseen, opetusministeriö ei ole tehnyt aloitetta muun yhteiskunnan tarvitseman tietopalvelun edellytysten varmistamiseksi. Maksulliset palvelut eivät ratkaise tätä ongelmaa, koska kaikista palveluista ei voida periä maksuja eikä resurssien kehittämistä voida rahoittaa maksullisen toiminnan tuloilla.

Kysymykseksi jää näin ollen, onko yliopistoilla vastuuta muun yhteiskunnan tietopalveluista, ja jos on, miten tämän toiminnan edellytykset hoidetaan. Millaiset ovat silloin riittävät resurssit?

Oppimisen ja opetuksen menetelmien uudistaminen verkko- ja etäopiskelun suuntaan sekä opetuksen ohjaus- ja neuvontapalveluiden kehittäminen yksilöllistä oppimista tukevaksi edellyttävät, että tukipalveluiden, erityisesti kirjastojen oppimiskeskusten, kehittämiseen suunnataan riittävästi resursseja. On myös huomattava, että opintoaineistojen kysyntä kasvaa opiskelijamäärien sekä etä- ja aikuisopiskelun lisääntyessä.

Jos kirjastopalveluihin halutaan suunnata riittävästi resursseja, on tärkeää varmistaa, että panostuksen avulla saavutetaan mahdollisimman suuri hyöty. Se ei välttämättä onnistu siten, että mahdollinen lisäpanostus jaetaan tasaisesti kaikkien kesken, niin suuri kuin voimavarojen paikallinen lisäystarve onkin. Opetusministeriö on asettanut työryhmän selvittämään yliopistojen kirjastotoiminnan rakenteellista kehittämistä. Työ tuottanee konkreettisia ehdotuksia siitä, miten kirjastojen infrastruktuuria tulisi kehittää.

Ammattikorkeakoulujen kirjastot nostetaan kehittämissuunnitelmaehdotuksessa esille näytävästi ja puhutaan sekä kiinteästä yhteistyöstä että yhteisestä perusrakenteesta. Yliopistokirjastojen neuvosto pitää yhteistyötä ja ennen kaikkea työnjakoa tärkeänä, sekä

painottaa sitä, että yliopistokirjastoilla ja ammattikorkeakoulujen kirjastoilla on erilainen toimenkuva ja tavoitteet, minkä vuoksi olisi tarkoin harkittava, millainen yhteinen perusrakenne voisi olla mahdollinen. Tavoitteeseen voidaan pyrkiä ainoastaan sillä edellytyksellä, että tarvittava rahoitus on järjestyksessä. Yhteisiä palveluja tulee kehittää myös ammattikorkeakoulujen rahoituksella.

Kootusti voidaan sanoa, että suunnitelman olisi

- määriteltävä yliopistokirjastojen vastuu yhteiskunnan tietopalveluista
- lähdettävä siitä, että korkeatasoinen tieteellinen tutkimus ei ole mahdollista ilman korkeatasoisia kirjastopalveluita
- asetettava tavoitteeksi yliopistokirjastojen perusrahoituksen korottaminen kustannustason nousun ja 1990-luvun aikana tehdyt määrärahojen leikkaukset kompensoivalla tavalla
- selkiytettävä infrastruktuurin käsitettä niin, että se sisältäisi myös muut osa-alueet kuin pelkästään atk-verkon
- todettava yliopistokirjastojen ja ammattikorkeakoulukirjastojen yhteisen perusrakenteen edellytyksenä olevat rahoitusjärjestelyt.

Puheenjohtaja Esko Häkli

Sihteeri Henna Lehtinen